MIRCEA POPA

SEXTIL PUŞCARIU – ISTORIC LITERAR ŞI OM DE PRESĂ

Un aspect mai puţin scos în evidenţă de cei care se ocupă de personalitatea complexă şi extrem de bogată a lui Sextil Puşcariu, activitate risipită generos pe mai multe terenuri, a fost aceea de om de presă. Aliniamentele generale au fost fixate de acad. Marius Sala într-o conferinţă ţinută la unul din congresele Asociaţiei Române de Istoria Presei şi apărută apoi în „Revista română de istorie a presei" (Sala 2011, p. 5–16), unde ne oferă şi câteva statistici privind colaborarea sa la reviste şi ziare ca: „Luceafărul", „Junimea literară" sau „Glasul Bucovinei". Dezvoltând problema, Gabriel Vasiliu a consacrat posterităţii culturale a marelui lingvist mai multe cărţi, dintre care una privind în mod special calitatea sa de director de publicaţii (Vasiliu 2004). S-a conturat astfel o preocupare mai insistentă din partea istoricilor literari şi a istoricilor de presă pentru conturarea unor preocupări speciale în acest domeniu, care se referă la rezultatele unei chemări şi ale unei pasiuni, dar înainte de toate la responsabilitatea de marcă a cărturarului militant faţă de sine şi faţă de timpul său, ca în momente dificile şi problematice pentru ţară, să se fi simţit obligat să treacă din umbra cabinetului de lucru în arena publică. În ceea ce ne priveşte, vom consacra demersul eseistic de faţă unei priviri critice de ansamblu referitoare la trei aspecte principale legate de această preocupare. Cele trei secţiuni ale lucrării vizează următoarele chestiuni: 1) interesul special manifestat de marele filolog pentru presa românească ca formă de progres social şi naţional; 2) activitatea sa de istoric de presă; 3) activitatea sa ca iniţiator şi conducător de publicaţii. Trebuie spus încă de la început că publicaţiile pe care le-a condus au însemnat toate momente dintre cele mai importante în contextul social-politic al vremii, fiind născute din necesităţi stringente ale dezvoltării politice, culturale şi ştiinţifice.

1. Legătura lui Sextil Puşcariu cu activitatea oamenilor din domeniul jurnalisticii s-a manifestat încă de la o vârstă foarte fragedă, moştenind acest „morb" din familie, întrucât tatăl său s-a făcut cunoscut în epocă în calitate de editor şi redactor de publicaţii. Acest lucru ni-l mărturiseşte însuşi profesorul, când, în 1923, într-o scrisoare de răspuns lui Francisc Hossu-Longin, ginere al lui Gh. Pop de Băseşti, care fusese angajat în tinereţe în redacţia unor publicaţii scoase de Iosif Vulcan la Pesta, îi atrăsese savantului clujean atenţia asupra unui fond documentar depus de el la BCU Cluj, iar Sextil Puşcariu îi răspunsese:

> „Vă mulţumesc pentru preţioasele ştiri ce mi-aţi comunicat. Îndată ce voi găsi câteva ceasuri libere voi cerceta hârtiile şi cărţile donate Bibliotecii din Cluj şi voi atrage atenţia vreunui elev mai tânăr asupra lor, căci un studiu despre revistele umoristice din Ardeal ar da un foarte interesant subiect pentru o teză de licenţă sau doctorat. Eu însumi am o mică înrudire cu ele, întrucât prin 1876 tatăl meu scotea la Braşov «Cocoşul roşu» în ale cărei colecţii am răsfoit adesea în copilărie" (*apud* Popa 2015, p. 385).

Caietele Sextil Puşcariu, II, 2015, Cluj-Napoca, p. 646–656

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)

Studiul despre revistele umoristice s-a făcut însă târziu, abia în anii noştri, când lectorul universitar Livia Grămadă a susţinut la profesorul Iosif Pervain o lucrare de doctorat cu acest titlu (Grămadă 1974), iar revistele editate de Iosif Puşcariu figurează printre cele luate în studiu. Documentul adus în discuţie de noi dovedeşte însă la modul eclatant deschiderea avută de profesor pentru orice manifestare ziaristică din trecutul presei române. În acest sens, profesorul clujean avea o vastă experienţă documentară, manifestată de timpuriu prin colaborări insistente la principalele gazete din Transilvania. Se cunoaşte, astfel, faptul că elevul Sextiliu Puşcariu a debutat în 1892 la „Gazeta Transilvaniei" de la Braşov, la numai 15 ani, pe când se afla în clasa a VI-a a gimnaziului „Andrei Şaguna", cu unele texte folclorice culese, apoi cu snoave scrise de el însuşi. Marius Sala precizează că debutul publicistic ca atare ar fi avut loc în „Foaia poporului" de la Sibiu în 1893, dar noi n-am găsit textul cu pricina în biobibliografia semnată de Elisabeta Faiciuc (2000). De aici a trecut în paginile „Familiei" de la Oradea, ale „Tribunei" de la Sibiu, ale „Vetrei" de la Bucureşti, ale „Dreptăţii" de la Timişoara, ale „Convorbirilor literare" de la Iaşi, iar din 1902 publică în „Semănătorul" şi „Luceafărul", încât ajunge să susţină câteva rubrici fixe în publicistica transilvăneană, cum ar fi „Foi răzleţe" în „Luceafărul" budapestan, destinată unor portrete şi comentarii literare, şi „Din carnetul unui filolog", deschisă mai întâi în „Glasul Bucovinei" de la Cernăuţi şi continuată apoi în „Tribuna" de la Arad, unde a abordat o serie de probleme de limbă literară, de natură etimologică, lexicală sau dialectală, notiţe care n-au fost adunate în volum până astăzi. Din 1918 se dedică redactării „Glasului Bucovinei", în care miza principală a fost acţiunea directă în favoarea unirii Bucovinei cu Ţara, iar apoi, odată cu stabilirea la Cluj, scrisul său gazetăresc va căpăta noi înfăţişări şi formule gazetăreşti. Aproape nu va exista publicaţie transilvăneană în care să nu-i întâlnim numele, de la marile cotidiene, cum ar fi „Patria" sau „Înfrăţirea", la „Dacia", „Cele trei Crişuri", „Lumea universitară", „Cugetul românesc", „Conştiinţa românească", „Lamura", „Societatea de mâine", „Cultura", „Democraţia", „Revista filologică", „Ţara Bârsei", „Naţiunea", „Drumul nou", „Renaşterea", „Gând românesc", „Revista Fundaţiilor Regale" etc., multe dintre numerele acestor publicaţii fiind păstrate în arhiva sa personală, care astăzi se găseşte în grija Institutului nostru. Respectul său pentru presa scrisă poate fi decelat şi în atenţia cu care a colecţionat o bună parte din aceste publicaţii, lăsând urmaşilor mărturii dintre cele mai semnificative. Lista completă a publicaţiilor în care semnătura sa a fost întâlnită atinge cifra de 138, după cum arată Gabriel Vasiliu, la care se adaugă patru publicaţii pe care le-a condus.

2. Calitatea de gazetar practicant a fost însoţită în cazul său de emiterea a numeroase consideraţii şi judecăţi de valoare asupra meseriei ca atare, formulând în repetate prilejuri puncte de vedere despre jurnalism şi rolul presei, despre principii, norme şi obiective gazetăreşti, pe care, măcar în trecere, ne simţim obligaţi să le itinerăm cu acest prilej. Cele mai multe ţin de practica directă a jurnalismului, de deontologia profesională, de respectul pentru publicul căruia se adresează. Astfel,

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)

încă din primele numere ale ziarului „Glasul Bucovinei”, pe care l-a iniţiat într-un moment de cumpănă pentru ţară, el s-a simţit dator să atenţioneze lumea cultă românească despre datoria pe care „chemarea vremii”, o pune în faţa sa, deoarece etapa istorică de după încheierea Primului Război Mondial şi formarea statelor naţionale unitare ar fi hotărâtoare pentru stabilirea „cadrelor în care se va dezvolta poporul românesc”, adică „să ne plăsmuim viitorul care ne convine nouă în cadrul românismului” (Puşcariu 1918a, p. 1). Unul dintre primele articole semnate de el a vizat prăbuşirea dualismului, act de însemnătate primordială, prin care au fost înlăturate şi îngrădirile cenzurii şi arsenalul de legi restrictive. Ca atare, poporul român se poate exprima acum în deplină libertate printr-o presă care să fie oglinda năzuinţelor sale. În articolul *Presa*, din „Glasul Bucovinei”, el punea accentul pe ideea de obiectivitate a presei, deoarece, sublinia el, „gazeta e ca o oglindă, în care să se reflecteze viaţa de toate zilele. Măiestria e de a şti să ţii oglinda la distanţă potrivită” (Puşcariu 1918g, p. 101). Pe aceste baze a instituit el programul „Glasului Bucovinei”, definit ca „un organ de propagandă neîntreruptă şi cinstită”, un

> „organ naţional al intereselor celor mai largi ale poporului român din Bucovina şi, în cadrul României Mari, al intereselor tuturor cetăţenilor ei. Ca atare vom lupta, scria el, ca la temelia vieţii noastre politice, economice, sociale şi culturale să fie aşezate cele mai largi principii democratice, care să promoveze toate păturile populaţiunii noastre în deplină armonie, coordonând acţiunea culturală cu cea politică” (Puşcariu 1918b, p. 69).

În articolul *Presa*, citat mai sus, el arată că cele „trei cerinţe de căpetenie ale unei prese bune” sunt „informaţia, orientarea şi educarea spiritului public” (Puşcariu 1918g). În acest scop, s-a străduit să ofere o informaţie cât mai corectă, să orienteze publicul cititor spre marile probleme ale unei vieţi publice total schimbate, care avea să se ducă în cadrele României Mari, punând în faţa cititorilor toate marile probleme care trebuiau soluţionate cu privire la toate clasele şi păturile sociale, clasa ţărănească, muncitorimea, funcţionărimea, clasa de mijloc, minorităţile, dar şi şcoala, biserica, reformele sociale, electorale, administrative, financiare, ale justiţiei şi ale presei. În domeniul presei, el cere „urbanitate în ton, respect pentru părerea adversarului, control sever şi încurajare făţişă” (Puşcariu 1918d, p. 77). E, de asemenea, de părere că ziarul trebuie să fie cât mai bine infomat, în care scop ridică problema corespondenţilor de calitate şi chiar să facă apel la specialişti, acolo unde lucrurile o reclamă. Orientarea oricărei publicaţii trebuie să se întemeieze pe o unitate de principii, care să fie respectată, şi care să meargă mână în mână cu curajul opiniei, cu asumarea răspunderii sub semnătură, şi nu practicarea anonimatului. În sfârşit, pentru educarea spiritului public el formulează necesitatea formei literare îngrijite, în aşa fel încât să devină o şcoală de educaţie a exprimării îngrijite şi a respectului pentru limbă, prin vehicularea întregului „tezaur lexical al limbii”. Acestei cerinţe trebuie să i se adauge dorinţa de a promova o presă morală şi patriotică în acelaşi timp, în aşa fel încât aceasta să contribuie „la închegarea unui suflet românesc unitar între hotarele ţării mărite”. În care scop, el reiterează ideea de a

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)

avea în vedere întreg spectrul de nevoi naţionale, în aşa fel, încât „să strângem pe cât se poate legăturile noastre cu fraţii din Ardeal şi Ungaria, cu care împreună avem să ne manifestăm în noul stat român" (Puşcariu 1918h, p. 60). O altă cerinţă precis formulată privea nevoia de cadru cultural adecvat, deoarece este momentul să se propage peste tot o „adevărată cultură a minţii şi inimii" (Puşcariu 1918f, p. 98). De unde accentul pus pe prezentări de cărţi, de reviste, pe manifestări culturale, cărora el le-a dat importanţa cuvenită la toate publicaţiile pe care le-a condus. „Formarea unei opinii publice sănătoase" stă şi la baza muncii sale de istoric de presă, cel care s-a străduit să judece şi să promoveze presa nouă românească, aşa cum a făcut-o el cu mai multe prilejuri. Unul dintre acestea este articolul *Reviste* din „Glasul Bucovinei", în care se opreşte asupra publicaţiilor pe care le consideră demne de a fi luate în atenţie de public. Între acestea se numără recent renăscutul „Luceafăr" de la Bucureşti, „Junimea Moldovei" de la Botoşani, „Ion Creangă" de la Bârlad, dar şi „Neamul românesc" al lui Iorga, iar dintre ziare remarcă activitatea „Universului", a „Adevărului", a cotidianului „Dimineaţa", a „Neamului românesc", a „Românului" sau a „Tribunei" din Arad. Salută ca fiind necesare numerele speciale de duminică destinate poporului de la ţară ale unor ziare ardeleneşti, dar condamnă tendinţa de „a specula setea de senzaţional a publicului", precum şi aceea de a publica romanele bulevardiere în foileton „destinate Ţaţei Frosa de la mahala" (Puşcariu 1918e, p. 96). Cerinţa de bază este văzută în nevoia de a subsuma întreaga presă intereselor generale ale tuturor românilor, fără politicianism îngust şi manipulări restricive, şi fără a pierde din vedere pe românii care trăiesc în afara hotarelor ţării.

Cât priveşte ipostaza de istoric de presă, ea poate fi decelată în mai multe situaţii punctuale. E vorba despre lămurirea unor aspecte legate de împrejurările şi rolul unor publicaţii în viaţa culturală transilvăneană, cum ar fi calendarele şi almanahurile, genuri de presă cu mare extensiune în Transilvania, mai ales în perioada premergătoare apariţiei presei politice şi literare bine structurate. Ne vom referi, astfel, în continuare la câteva din contribuţiile sale, cum ar fi cel intitulat *Calendare şi almanahuri*, publicat în „Almanahul graficei române" din 1927, apărut la Craiova. unde, pentru întâia oară în istoria presei româneşti, Puşcariu ridica problema întocmirii unei bibliografii exhaustive destinate acestor publicaţii, domeniu în care s-au afirmat mai târziu cercetători precum Mircea Tomescu (1957) soţii Răduică (1981) sau Elisabeta Faiciuc (2011). Calendarele şi almanahurile semnalate şi studiate de el aici au constituit un veritabil punct de plecare pentru abordări specializate în domeniu, el fiind primul care a fixat începuturile calendarului românesc odată cu activitatea la Petcu Şoanul din Braşov, apoi cu Bart şi Kraft din Sibiu, cu cele ale lui Samuil Micu (1806) şi Zaharia Karkalechi (1836) de la Buda, cu cele de la Cernăuţi, Arad, Iaşi sau Bucureşti, a căror descriere se face după „colecţia Muzeului Limbii Române". Important de reţinut această remarcă:

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)

„Cel ce va scrie odată istoria literaturii românilor de peste munţi va trebui să recitească paginile adesea naive ale acestor almanahuri, care dau totuşi dovadă de preocupări literare interesante” (Puşcariu 1927, p. 33–43).

3. Cea mai importantă dintre acţiunile profesorului Puşcariu pe terenul presei este aceea de conducător de publicaţii literare, recte de redactor sau director al unor reviste şi ziare pe care a simţit nevoia să le scoată la lumină. Morbul gazetăresc l-a moştenit din familie, unde, cum am văzut, tatăl său, avocatul Iosif Puşcariu, se îndeletnicea şi cu scoaterea unor reviste satirico-umoristice. Urmând exemplul lui, elevul Sextiliu îşi exersează şi el destul de timpuriu calităţile literare, scoţând la o vârstă foarte fragedă revista manuscrisă „Mincinosul”, ale cărei rubrici le scrie în întregime. Singurul număr păstrat în arhiva sa este scris de mână cu o cerneală colorată, dar anul de apariţie lipseşte. O mică indicaţie notată pe frontispiciu ne dă de înţeles că revista ar fi fost precedată de publicaţia „Micul mincinos”, descoperită în atenţionarea autorului: „Până acum sub numele «Micul mincinos»”. Numărul păstrat conţine câteva catrene în versuri puerile, semn că au fost scrise la o vârstă şcolară fragedă. O altă revistă manuscrisă păstrată în arhiva lui poartă numele de „Păcăleandru”, despre care se ştie că a scos-o împreună cu Radu Rosetti, pe când se afla ca elev la liceul „Andrei Şaguna” din Braşov; la revista lor se pare că a colaborat şi poetul de mai târziu Şt. O. Iosif. O altă publicaţie care poate fi găsită în arhiva sa este cea numită „Gaudeamus Sigismund”, revistă apărută mai întâi în manuscris, scoasă de către elevii de la Liceul „Andrei Şaguna” din Braşov, iar apoi, cu prilejul sărbătoririi periodice a întâlnirilor colegiale peste ani. Credem că numărul cu acest titlu din arhivă s-a datorat unui asemenea prilej de destindere. Profesorul sobru şi exigent devenea în asemenea momente extrem de agreabil, având o aplecare specială pentru a încuraja glumele şi surprizele versificate de bună calitate, care asigurau atmosfera destinsă şi buna dispoziţie. Epigrama şi şarjele amicale reprezentau sarea şi piperul sărbătorilor comune numite „Dracomanii”, iar aplecarea spre ironie şi umor poate fi detectată şi în articolul final scris cu ocazia „îngropării” „Drâmbului nou”, la 7 decembrie 1931. Cele trei reviste manuscrise pot fi calificate doar ca simple şi nevinovate „glume juvenile”, nelăsând în preocupările sale urme semnificative[1].

Adevăratul debut gazetăresc al său trebuie considerat cel din „Glasul Bucovinei” din 1919, ziar apărut într-un moment esenţial al trezirii conştiinţei naţionale a tuturor românilor, când românii din toate provinciile înstrăinate au simţit nevoia să se înregimenteze în marele curent al luptei pentru realizarea unităţii naţionale. Se pare că atitudinea sa curajoasă şi intransigentă a reuşit să adune sub faldurile acestui drapel unionist principalele forţe democratice din Bucovina, reuşind să zădărnicească încercările separatiste ale fostului deputat Aurel Onciul, determinând o acţiune hotărâtă a elitelor locale care a dus la proclamarea unirii cu România. Artico-

[1] Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu”, Arhiva S. Puşcariu, poziţiile 2022, 2023, 2024. Toate revistele figurează aici sub titlul „Periodice conduse”.

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)

lele semnate aici de Sextil Puşcariu pot fi socotite de maximă importanţă în conturarea curentului general, cât şi în acţiunile practice care vizează hotărârile luate. Cel dintâi număr apare la 22 octombrie 1918 şi, după propria sa mărturisire, ar fi fost scris în întregime de profesor, deşi, la început, pentru a fi sigur de succesul publicaţiei, îl va numi redactor şi editor pe Dionisie cavaler de Bogdan. Abia de la numărul 10, ziarul va consemna realitatea faptică, înscriind numele lui Sextil Puşcariu în calitate de director. La început, ziarul a apărut de două ori pe săptămână, marţea şi vinerea, purtând specificaţia de „Organ al Partidului Democrat al Unirii", pentru ca, de la nr. 10, să se subintituleze „Organ de propagandă pentru unirea politică a românilor de pretutindeni". Chiar şi după plecarea lui Puşcariu din fruntea lui, ziarul a continuat să apară timp de douăzeci de ani, modificându-şi pe parcurs doar titulatura, dintre care cea mai cunoscută a fost aceea de „Organ naţional românesc". În puţinul timp cât Puşcariu a condus ziarul, prestaţia sa jurnalistică a dobândit o mare însemnătate, dată mai întâi de importanţa momentului istoric în care ea s-a manifestat, apoi de bogăţia şi varietatea subiectelor abordate. Lui îi datorăm redactarea a nu mai puţin de 63 de articole (după inventarul realizat de Gabriel Vasiliu), între care se situează şi editorialul dătător de direcţie din primul număr (Vasiliu 2004). Sub titlul *Ce vrem?*, acesta fixează cu mare acuitate direcţia pe care o va lua publicaţia sa: aceea de a fi o apărătoare a cauzei marii Uniri, adică „să contribuie la închegarea unui suflet românesc unitar între hotarele ţării mărite". Acest lucru se poate desprinde şi din materialele semnate de el în numerele următoare, putându-se remarca titluri elocvente, precum: *Chemarea vremii*, *Sfârşitul dualismului*, *Constituanta Bucovinei*, *Învăţături pentru viitor din greşelile trecute*, *Drumul nostru*, *Mesagiul dus de d. Sextil Puşcariu Regelui românilor* etc. Alături de titluri care mărturisesc militantismul naţional al autorului, pot fi reperate altele, care pun în valoare munca unor personalităţi literare sau ştiinţifice demne de atenţie, precum Nicolae Iorga, Aron Pumnul, Ion Bogdan, G. Rotică sau Iancu Nistor, în care a subliniat aportul acestora la dezvoltarea noastră culturală. Demn de remarcat este medalionul închinat lui Aron Pumnul, al cărui rol de semănător de idei i se pare mai important chiar decât acela de autor de cărţi, meritul esenţial al lui Aron Pumnul descoperindu-l nu atât în gramaticele şi lepturarele sale, cât „în crezurile naţionale gravate în sufletele elevilor săi". De excepţională importanţă este articolul în care a salutat debutul lui Lucian Blaga (Puşcariu 1918c, p. 72–76), articol prin care Puşcariu a dovedit nu numai o salutară intuiţie literară, dar şi o frumuseţe sufletească deosebită, în ton cu deschiderea sa totală spre fenomenele de noutate din cultura noastră. Impunerea noului poet în conştiinţa publică s-a datorat aproape în întregime acestui text de mare intuiţie şi profunzime critică, cu aspect de întâmpinare binevoitoare, care a făcut epocă în critica românească viitoare.

Următoarea publicaţie pe care a condus-o a fost revista „Cultura", revistă apărută în 1924 la Cluj, în patru limbi: română, germană, maghiară, franceză. Prin ea, el Puşcariu răspuns unei nevoi a timpului, aceea de a pune la îndemâna străinătăţii o adevărată carte de vizită, din care să răzbată dimensiunile unui amplu proces cultu-

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)

ral pe care-l trăia ţara reintregită. În acest scop el s-a înconjurat de cei mai buni colaboratori pe care îi avea Clujul în acel moment, cărora le-a încredinţat conducerea unuia dintre sectoare. Pentru dirijarea părţii maghiare l-a angajat pe profesorul maghiar György Kristóf, pentru partea germană pe Oskar Netoliczka, iar pentru partea română pe Lucian Blaga. Aveam, astfel, o revistă care se adresa celor trei limbi ale Transilvaniei, cărora el le-a mai adăugat una, pentru a sublinia dimensiunea europeană a culturii practicate aici, respectiv limba franceză, pentru care a fost desemnat Yves Auger, lectorul francez de la Universitatea din Cluj. În momentul în care porneşte la drum revista, Puşcariu se afla la Geneva ca reprezentat al României la Liga Naţiunilor, drept care el concepe fiecare număr al acesteia ca o pledoarie pentru calitatea scrisului românesc, trimiţând revista lui N. Titulescu sau Elenei Văcărescu, aflaţi printre colaboratorii săi apropiaţi. Sumarul numerelor a fost astfel conceput, ca printre semnatari să se numere personalităţi ştiinţifice şi literare de primă mână, între care îi amintim pe N. Iorga, Ion Lupaş, G. Vâlsan, Petre Grimm, Gh. Popovici, G. Oprescu, Octavian Goga, Al. Borza, Lucian Blaga (sub pseudonimul Luca Moga) dintre români; Kiss Ernö, Bitay Arpad, Palfy Marton, Acs Karoly, Kadar Imre dintre maghiari; Oscar Walter Cisek, Egon Hajek, H. Wuhr, R. Honigberger dintre nemţi. Profilul ei generos a stârnit multe ecouri favorabile în ţară şi străinătate. Prin ea, S. Puşcariu a dorit să dovedească colegilor de la Liga Naţiunilor că noua Românie are privirea aţintită spre viitor şi că adună alături toate minorităţile, pe care le ocroteşte. Având subtitlul *Sciences – Lettres – Arts*, revista clujeană a dovedit nu numai ţării, ci şi Europei că România se afla într-un stadiu de cultură demn de toată aprecierea, aşa cum au arătat şi numeroasele reviste străine care au salutat-o cu căldură. Sextil Puşcariu a fost prezent aici doar cu un articol de impresii de la Liga Naţiunilor, scris sub forma unui alert reportaj, iar colegii de redacţie au contribuit, fiecare după posibilităţi, la selectarea unui material cât mai divers, ales cu grijă din domeniile anunţate mai sus, în aşa fel încât numerele revistei să devină cât mai atrăgătoare şi mai convingătoare. Între numele de referinţă din paginile ei s-au numărat atât Eminescu, cât şi Ady sau Madách Imre, puşi în circulaţie de traducători de marcă, precum Revai Károly şi FránYo Zoltán, amândoi cunoscuţi publicului cititor, prin traducerile lor de calitate (Vasiliu 2004, p. 177–186; cf. şi Zaciu 1972, p. 59–68; Bologa 1966, p. 96).

Un moment revuistic interesant l-a reprezentat conducerea ziarului politic „Drumul nou", redactat de profesorul clujean în 1931. Aprobarea ziarului a fost dată de primărie la 6 mai 1931, iar documentul original se află în arhiva Puşcariu de la Institut[2]. În act se specifică următoarele lucruri: noul ziar va fi un cotidian „cu caracter politic", avându-l ca proprietar pe Sextil Puşcariu, iar ca redactor responsabil pe Constantin Anghelescu, tipărirea lui făcându-se la tipografia „Ardealul". Primul număr al ziarului a fost scos de ziua naţională din 1931, pentru sărbătorirea căreia

[2] Arhiva S. Puşcariu, mss. 2160, documente privind „Drumul nou"; vezi şi Faiciuc 2000.

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)

noul director a semnat articolul *Zece mai*, unde, pe lângă elogiul domnitorului făuritor al României moderne, trasa în câteva cuvinte profilul ziarului:

> „Înţelegând glasul vremii, care ne cheamă la o mobilizare civilă, vom duce lupta grea, de fiecare clipă, împotriva politicianismului acaparator, a incapacităţii cocoţate fără ruşine la cârmă, a necinstei ce a dat iama fără sancţiuni în banul public şi a cinismului exploatatorilor nesăturaţi ai celui mai răbduriu dintre popoare" (Puşcariu 1931a, p. 1).

După cum se vede, ziarul îşi afirmă un caracter polemic ferm, dar care este estompat pe parcurs. Cert este că analizele despre starea politică a României din acel moment vor avea un anume caracter denunţător, referindu-se la poziţionarea ardelenilor în raport cu tânărul monarh Carol II, în raport cu guvernarea lui Iorga, dar şi cu atitudinea faţă de principalele partide politice: faţă de partidul liberal, averescan, partidul naţional, naţional-ţărănist şi iorghist. Cât priveşte *Zestrea Ardealului* şi *Problema ardeleană*, par a fi teme de dezbatere asupra cărora el va insista ori de câte ori va fi nevoie, încercând să surprindă şi anume trăsături specifice de mentalitate, formate şi moştenite istoric, pe care le *evidenţiază* (*Două culturi – două mentalităţi*). Între marotele condamnate se numără regionalismul şi reaua-credinţă (*Cine suntem şi ce vrem)*. Serialul de articole pe această temă poate forma obiectul unor aprofundări critice, dar nu e momentul să stăruim asupra lor. Ziarul are meritul de a fi impus câţiva gazetari cu condei ager, cum a fost cazul lui Bucur Ţincu, cu o paletă largă de abordări din sfera culturii, a comentariului literar sau filosofic (*Ziaristică şi cultură*, *Fenomenul Remarque*, *Şcoala democraţiei*, *Umanizarea filosofiei*, *Modernizarea creştinismului*, *Regionalism cultural*, *Stigmatizarea hitlerismului* etc.). Apoi, directorul Muzeului a fost secondat în ieşirile sale publicistice de alţi doi colaboratori de frunte ai săi, şi anume de Ştefan Paşca, extrem de activ în zona şcolară, semnând şi cu iniţialele Şt. Pş., şi de Emil Petrovici, prezent aici cu o serie de însemnări de călătorie. Foarte activi în paginile ziarului sunt şi alţi universitari clujeni, între care se remarcă Ştefan Bezdechi, Liviu Rusu şi Nicolae Mărgineanu. Dintre membrii redacţiei, e cazul să menţionăm numele lui Vladimir Nicoară, Aurel Gociman, Alexandru Hodoş şi Ion Borişteac, dar şi pe doi comentatori extrem de activi, apropiaţi ai lui Sextil Puşcariu prin rudenie: Valeriu Puşcariu, secretarul Touring-Clubului din Ardeal, profesor de geografie, şi Valeriu L. Bologa, fost secretar la revista „Cultura", în sarcina căruia au căzut problemele de sănătate şi medicină. Dintre materialele semnate de acesta din urmă în paginile ziarului este cazul să amintim titlurile: *Duhul vechiului Braşov*, *Artur Gorovei*, *Periodicele medicale din România*, *N. Iorga şi istoria medicinei româneşti*, *A o sută aniversare a Societăţii medicale şi naturaliştilor din Iaşi*, *Ciudatul fenomen al heliotermelor din Sovata* etc. În special pagina a doua a ziarului, intitulată „Viaţa culturală", beneficiază de o dezbatere vie şi atractivă, alături de cea intitulată „Gâlceava înţelepţilor" sau „Noutăţile zilei", făcând din „Drumul nou" o publicaţie culturală de prim rang, care discută problemele tineretului, spectacolele de teatru şi operă, viaţa universitară. Dintr-un articol final, intitulat *Soarta noastră viitoare*, semnat de Sextil Puşcariu, aflăm că banii pentru apariţia ziarului i-au fost puşi la dispoziţie de Grigore

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)

Manoilescu, care avea o exploatare de cărbuni la Şorecani, lângă Huedin, rostul publicaţiei fiind acela de a sprijini guvernarea lui Nicolae Iorga, numit aici Istorie-lungă, şi pe Constantin Argetoianu, numit aici Costicăbagăipumnul, deoarece a propus să i se ofere lui Aristide Blank două milioane pentru salvarea băncii sale falimentare. Continuarea acestei intervenţii cu caracter explicativ e făcută la modul glumeţ al spiritului „Dracomaniilor", dar citirea atentă a aluziilor puşcariene ne-a dus la o altă concluzie decât cea emisă de Gabriel Vasiliu (2004), cum că pseudonimele de Corvin, M. Corvin şi Mateiu Genune i-ar aparţine lui Sextil Puşcariu. Scopul acestor note autoironice este acela de a devoala unele pseudonime ale colaboratorilor săi de la ziar. Cel dintâi este acela de Democrit, despre care ni se spune că va găsi „consolare în secţia secretă şi discretă a Institutului de Istorie a Medicinei", dându-ne astfel de înţeles că pseudonimul Democrit, sub semnătura căruia ar fi apărut mai multe „gâlceve înţelepte", ar aparţine lui Valeriu L. Bologa. În acelaşi sens ar trebui să interpretăm şi o altă informaţie dată de el: „Valer Puşcariu a fost văzut rătăcind noaptea pe străzi şi s-a hotărât să încalece calul lui Corvin din Piaţa Unirei, din pricină că n-are nici un nume la îndemână pe care să se caţere cu tur cu tot, ca membru al turului, pardon al Turingului"[3]. După opinia noastră, directorul publicaţiei lasă să se înţeleagă aici că semnatarul materialelor cu pseudonimul Corvin ar fi Valeriu Puşcariu sau, în orice caz, o parte din acestea i-ar aparţine. Dacă urmărim cu atenţie sfera de activitate din care îşi ia subiectele Corvin şi M. Corvin, vom constata că ele se potrivesc mai mult lui Valeriu Puşcariu decât vărului său Sextil. Iată câteva din titlurile apărute în ziar: *Tinerimea Română" la Cluj*, *Un popularizator al ştiinţei: profesorul I. Simionescu*, *„Şoimii"*, *Regionalism constructiv*, *Analele Banatului*, *Un sfat pentru tinerimea română*, *Excursii şcolare*, *Românii din Balcani*, *Prietenia ceho-română*, *Turismul factor de progres*, *Muzee etnografice*, *Staţiuni balneo-climaterice*, *Protecţia naturei în România*, *Muzeul etnografic din Cluj* etc. Că printre aceste titluri s-au strecurat şi unele cu tăietură culturală mai certă e de la sine înţeles, dar marea lor majoritate vin din sfera preocupărilor favorite ale lui Valeriu Puşcariu. Experienţa redactării celor 168 de numere câte au văzut lumina tiparului a fost una decisivă, lecuindu-l pentru totdeauna de politică pe directorul publicaţiei, întrucât gustul amar al acesteia îi produce frisoane. Declaraţia sa în acest sens este radicală:

> „La noi politica ne absoarbe energiile, ne face să încercăm soluţii de diletanţi în materii în care nu avem pregătire şi, ceea ce e mai rău, ne desparte în tabere adverse paralizând încercările de colaborare şi marcând criza de încredere" (Puşcariu 1931b, p. 238).

Totuşi, experienţa gazetărească în sine l-a obligat la o scrutare mai atentă a peisajului cultural şi sufletesc în care a fost nevoit să acţioneze, o confruntare permanentă cu „bătaia pulsului" vremii şi în ultimă instanţă, un examen de morală şi intransi-

[3] Articol nesemnat, pregătit pentru nr. 169, care nu s-a difuzat, şi (necrolog) pentru „Drâmbul nou", decedat după 7 luni de existenţă; cf. Vasiliu 2004, p. 247–248. Articole semnate Corvin, M. Corvin, p. 248–340 şi Mateiu Genune, *Risipa*, p. 341–342 din nr. 144.

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)

genţă publică, deoarece „Un cotidian e un examen zilnic pe care-l dai în numele unei credinţe” (Puşcariu 1931b, p. 231).

Intenţionat am lăsat la urmă calitatea de redactor a lui Sextil Puşcariu la revista „Dacoromania”, pe care el a întemeiat-o în 1921 şi care a apărut sub conducerea sa până la anul X, 1941–1943; în total, din „Dacoromania” au apărut unsprezece numere, cel de al XI-lea, scos în 1948, având specificaţia pe copertă că apare sub direcţia lui Şt. Paşca şi E. Petrovici. A fost o revistă de specialitate, cu caracter de „Buletin al Muzeului Limbii Române”, devenit de la an la an mai bogat şi mai diversificat, un instrument de informaţie filologică şi lingvistică de prim rang. Compartimentarea revistei, ca şi structurarea ei internă, regimul rubricilor şi al materialului publicat i-a revenit în întregime redactorului ei. Importanţa pe care a acordat-o prezentării de cărţi, necroloagelor şi „cronicii mărunte” denotă preocuparea sa ca revista să fie o expresie cât mai fidelă a actului filologic şi lingvistic mondial, o icoană a manifestărilor şi cuceririlor de ultima oră ale ştiinţei limbii în sine. Accentul pus pe medalioane închinate marilor personalităţi lingvistice denotă preocuparea sa de a nu scăpa nimic esenţial din confruntarea de idei a momentului, din năzuinţa de a face din buletinul său o sursă principală de informaţie în domeniul istoriei limbii, gramaticii, lexicului, sintaxei şi foneticii şi fonologiei, al geografiei lingvistice, al stilisticii şi literaturii vechi româneşti. Prin această largă apertură de probleme, încă din 1925 revista s-a impus în lumea ştiinţifică drept cea mai prestigioasă revistă de specialitate, fiind premiată în 1925 pe plan internaţional. În paginile ei, directorul şi filologul Sextil Puşcariu a semnat 19 studii, 59 de recenzii, 7 note, 15 articole mărunte şi 15 necrologuri, ceea ce dă în total 113 materiale. E vorba de o muncă enormă de a asigura valoarea şi prestigiul unei publicaţii, aşa cum a dovedit-o şi *Bibliografia* revistei, editată de un grup de cercetători sub conducerea lui I. Pătruţ şi V. Breban (1983). Această neostenită dăruire permanentă pentru soarta unei discipline ştiinţifice menite să apere limba şi s-o cuantifice a plasat Şcoala filologică clujeană în prim-planul mişcării ştiinţifice naţionale, impunând-o printre primele de acest fel şi pe plan internaţional. Pentru Sextil Puşcariu a fost încununarea unei munci de o viaţă, el zidindu-se de la înfiinţare până la retragerea la Bran, ca o Ana Manole modernă, la temelia acestei Şcoli cu renume de necontestat, la faima căreia mi-am adus şi eu o fărâmă de contribuţie, la fel ca mulţi alţii care vă aflaţi aici.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Bologa 1966 = Valeriu I. Bologa, în „Steaua”, XVII, 1966, nr. 5, p. 96.

Faiciuc 2000 = Elisabeta Faiciuc, *Sextil Puşcariu (1877–1948). Biobibliografie*. Ediţia a doua revizuită şi adăugită, Cluj-Napoca, Editurile Clusium şi Muzeul Limbii Române, 2000.

Faiciuc 2011 = Elisabeta Faiciuc, *Dicţionar de calendare şi almanahuri româneşti*. Partea I. *Completări la bibliografia generală a calendarelor pentru perioada 1600–1918*. Cu o prefaţă de Mircea Popa, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2011.

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)

Grămadă 1974 = Livia Grămadă, *Presa satirică românească din Transilvania*, Cluj, Editura Dacia, 1974.
Pătruţ–Breban (coord.) 1983 = *Dacoromania. Bibliografie*. Coordonatori Ioan Pătruţ şi Vasile Breban, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.
Popa 2015 = Mircea Popa, *Momente culturale silvane*, Cluj-Napoca, Editura Şcoala Ardeleană, 2015.
Puşcariu 1918a = Sexil Puşcariu, *Ce vrem?*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 1, p. 1.
Puşcariu 1918b = Sextil Puşcariu, *Drumul nostru*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 46, p. 69.
Puşcariu 1918c = Sextil Puşcariu, *Un poet: Lucian Blaga*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 49, p. 72–76.
Puşcariu 1918d = Sextil Puşcariu. *Presa*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 54, p. 77.
Puşcariu 1918e = Sextil Puşcariu, *Presa*, II. *Gazetele de ieri*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 88, p. 96.
Puşcariu 1918f = Sextil Puşcariu, *Presa*, III. *Gazetele de mâine*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 94, p. 98.
Puşcariu 1918g = Sextil Puşcariu, *Presa*, I, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 94, p. 101.
Puşcariu 1918h = Sextil Puşcariu, *Intoarcerea pribegilor*, în „Glasul Bucovinei”, I, 1918, nr. 6, p. 60.
Puşcariu 1927 = Sextil Puşcariu, *Calendare şi almanahuri*, în „Almanahul graficei române”, Craiova, 1927, p. 33–43.
Puşcariu 1931a = Sextil Puşcariu, *Zece mai*, în „Drumul nou”, I, 1931, nr. 1, p. 1.
Puşcariu 1931b = Sextil Puşcariu, *Criza de încredere*, în „Drumul nou”, I, 1931, nr. 130, p. 238.
Răduică 1981 = Georgeta Răduică, Nicolin Răduică, *Calendare şi almanahuri, 1831–1918. Dicţionar bibliografic*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.
Sala 2011 = Marius Sala, *Activitatea publicistică a marilor lingvişti români*, în „Revista română de istorie a presei”, V, 2011, nr. 2, p. 5–16.
Tomescu 1957 = Mircea Tomescu, *Calendarele româneşti, 1733–1830*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1957.
Vasiliu 2004 = Gabriel Vasiliu, *Sextil Puşcariu – director de publicaţii*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2004.
Zaciu 1972 = Mircea Zaciu, *Reviste uitate: „Cultura”*, în idem, *Colaje*, Cluj, editura Dacia, 1972, p. 59–68.

SEXTIL PUŞCARIU – HISTORIEN LITTÉRAIRE ET JOURNALISTE (*Résumé*)

Notre étude vise à mettre en valeur l’activité de Sextil Puşcariu en tant que journaliste et collaborateur à de nombreuses publications de l’époque, ainsi que son rôle d’initiateur et de directeur de publications périodiques. Il s’agit des journeaux „Graiul Bucovinei”, paru en 1918 à Cernăuţi, et „Drumul nou”, paru en 1931 à Cluj, mais aussi des revues „Cultura” et „Dacoromania”, la dernière étant une fameuse revue philologique.

Cuvinte cheie: *presă, cultură, filologie, plurilingvism, „Dacoromania”, calendar, almanah.*
Mots-clés: *presse, culture, philologie, plurilinguisme, „Dacoromania”, calendrier, almanach.*

Universitatea „1 Decembrie 1918”
Alba Iulia, str. Gabriel Bethlen, 5

BDD-A22936 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 17:12:15 UTC)